

فلسفه و کلام اسلامی

(هادی المصلّین)

نوشته

د. ملا هادی سبزواری

اصحیح

ع. ا. رجبی

سرشناسه: سبزواری، هادی بن محمد، ۱۲۱۲ - ۱۲۸۹ ق: اوجیبی.
 علی، ۱۳۴۳.
 عنوان: فلسفه و کلام اسلامی (هادی المصطفی) تألیف هادی بن محمد سبزواری:
 تصحیح: علی اوجیبی.
 مشخصات نشر: تهران: انتشارات وایا، ۱۳۹۶.
 مشخصات فیزیکی: ۴۲۷ ص.
 فروست: وایا، دست‌نویشتها ۹.
 شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۴۳-۱۵-۵
 وضعیت فهرست: فهرست فیزیکی.
 موضوع: سبزواری، هادی بن محمد، ۱۲۱۲ - ۱۲۸۹ ق.
 موضوع: فلسفه اسلامی - کلام، اسلامی، تون قدیمی تا قرن ۱۴.
 رده بندی کنکره: ۲ ج ۱۱۵۲ BE
 رده بندی دیویی: ۱۸۹/۱

■ عنوان: فلسفه و کلام اسلامی (هادی المصطفی)

■ تألیف: هادی بن محمد سبزواری
 ■ تصحیح: علی اوجیبی
 ■ طراح جلد: مجید یکتا
 ■ مدیر فنی: حسین شاملو
 ■ ناشر: وایا
 ■ شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۴۳-۱۵-۵
 ■ نوبت چاپ: اول / زمستان ۱۳۹۶
 ■ شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
 ■ بهار: ۵۰۰۰۰ ریال
 ■ آدرس الکترونیکی: vaya.pub@gmail.com

فهرست مطالب

هفت	مقدمه مصحح
هفت	دروزیة هادى المضلین
نه	مؤلف هادى المضلین
ده	معرفی نسخه و شرح تصحیح
۱	مقدمه مصنف
۵	باب اول در توحید
۳۸	مطلب اول اثبات توحید واجب الوجود است
۳۹	مطلب دوم اثبات وحدت ذات اله و اثبات
۳۹	مطلب سیم اثبات توحید خدای تعالی است
۴۱	باب دوم در عدل
۴۹	باب سیم در بیان نبوت و ولایت و بطلان معاندین و اثبات عصمت و طهارت
۵۱	فصل اول در نبوت و ولایت محمد و آل محمد (ص)
۱۶۷	فصل ثانی در بطلان معاندین
۲۲۵	خاتمه در ابطال آرای نصارا و پاسخ شبهات آنها
۲۴۳	باب چهارم در معاد
۳۰۱	باب پنجم در بیان آن چیزی که به تجربه تحقق یافته است
۳۱۵	تعلیقات
۳۶۱	تصویر نسخه های خطی
۳۶۹	نمایه ها
۳۷۱	۱. آیات
۳۸۵	۲. احادیث

۳۸۹	۳. اشعار
۳۹۵	۴. اعلام
۴۰۳	۵. گروه‌ها و قبایل
۴۱۱	۶. جایها
۴۱۳	۷. کتابها
۴۱۵	۸. منابع و مآخذ

www.ketab.ir

مقدمه مصحح

درونی‌های هادی المصلح

علم کلام دانشی است که بارها بنیادین دینی - یعنی اصول اعتقادی - را اثبات می‌کند و شبهات وارد شده - را این‌گونه را پاسخ می‌دهد.

شیوه اثبات متکلمان برخلاف فلاسفه بیشتر جدلی است؛ از این رو، کلام را حکمت جدلی نامیده‌اند؛ و در برخی از موضوعات صرفاً از دلیلهای نقلی - آیات و روایات - بهره می‌برند. البته علم کلام در سیر تکاملی خود در برخی مباحث چون اثبات باری، توحید الهی به فلسفه نزدیک شد و انشعابان بزرگی چون خواجه تلاش نمودند تا آنجا که امکان دارد از برهان نیز استفاده کنند. بدین ترتیب ما در آثار او و برخی از متأخران شاهد نوعی از کلام فلسفی و یا به تعبیری، کلامی که صبغه فلسفی دارد می‌باشیم. آثاری که در رأس آنها تجرید الاعتقاد خواجه قرار دارد.

با توجه به تعریفی که در آغاز سخن ارائه شد، به خوبی می‌توان دریافت که عمده موضوعات کلامی عبارتند از پنج اصل اعتقادی توحید، عدل، نبوت،

امامت و معاد. از این رو، برخی از آثار کلامی شامل پنج بخش اساسی مبتنی بر پنج اصل اعتقادی یاد شده می‌باشند.

اثر حاضر یعنی هادی المضلین نیز تا حدودی این چنین است. مؤلف خود در مقدمه تصریح دارد که کتاب از پنج بخش اساسی تشکیل شده:

۱. توحید

۲. نبوت

۳. نبوت و امامت

۴. معاد

۵. آنچه به «جبر» نایب شده است.

همان گونه که مشاهده می‌شود، او برخلاف روش متداول، مبحث امامت و نبوت را در هم می‌آمیزد. پس بر این باور است که همان گونه که در خارج، امامت دنباله نبوت و امام پیرو نبی می‌باشد و به دیگر سخن: نبی علت حدوث شریعت و امام علت بقای آن است، در عالم اثبات نیز نمی‌توان این دو بحث را از هم جدا کرد.

او خود در این باره می‌گوید: «همچنانکه مجمعه اصول نبی و ولی در معیت و حضور یکدیگر کامل می‌شود، در تحریر مطالب نبوت و ولایت نیز انفکاک مقدور نیست، بدون امتزاج مطلقاً ثابت نخواهد شد.»^۱

بخش پایانی برخلاف تمامی آثار کلامی اختصاص به مباحث طبیعی دارد که به تجربه به اثبات رسیده‌اند، مباحثی چون چگونگی به وجود آمدن فصول چهارگانه، باران، برف، تغییرات جوی، رعد و برق، و آب و هوا.

مرحوم شیخ آقا بزرگ طهرانی در باره این اثر و موضوع آن می نویسد: «اثبت فيه اصول الدين بلسان العرفان و الإشراف و فى مسألة المعاد الروحانى أو الجسمانى اتخذ النزاع لفظياً و حاول الجمع بين رأى الظاهريين و الفلاسفة؛ و السبزوارى فى كتابه هذا و ساير كتبه مثل سائر الفلاسفة الإشرافيين لا يبالى بالألحان فى العربية.

رأيت نسخة منه فرغ كاتبه من النسخة الثامنة لمؤلفه فى ١٢٩١ و عليه تقریظ تاريخه ٢٩٤، منها قوله: «جميع الكتب يدرك من قرائتها ملال أو فتور أو سامة سوى هذا الكتاب: فإن فيه بدايع لا يمل إلى قيامه».^١

مؤلف هادی المضلین

در باره مؤلف هادی المضلین حکمة عی می تران داد. دو احتمال وجود دارد: ١. در برخی از منابع کتابشناسی مانند الذریعة^٢ و فهرست نسخه های خطی این اثر به عنوان یکی از نوشته های حاج ملا هادی سبزواری معرفی شده است.^٣ از سوی دیگر نشر، شیوه نگارش و استدلال حاجی در اثری چون اسرار الحکم و هدایة الطالبین با هادی المضلین شباهتهایی دارد.

٢. اما در مقابل در هیچ یک از فهرستهایی که از آثار وی آمده؛ نامی از هادی المضلین نیست. مضافاً بر اینکه در مباحث پایانی کتاب نظریه حرکت جوهری را رد می کند،^٤ در حالی که او به عنوان یکی از پیروان و شارحان

١. الذریعة، ج ٢، ص ١٥٣. ٢. همان، ج ٢٥، ص ١٥٣.

٣. رک: فهرست نسخه های خطی فارسی، ٢/١، ص ١٥٥٦؛ فهرست الفبایی نسخ خطی کتابخانه آستان قدس رضوی، ص ٦٥٧؛ فهرست نسخه های خطی کتابخانه آیت الله العظمی مرعشی، ج ٥، ص ١٣١ و فهرست کتب خطی کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی، ج ١، ص ٢٥٣. ٤. رک: اثر حاضر، ص ٣١١.

حکمت متعالیه به شمار می‌آید و نظریه حرکت جوهری از مهمترین آموزه‌های فلسفی ملاصدرا و از مبانی حکمت متعالیه می‌باشد.

بنابر این احتمال، باید گفت هادی المفضلین اثر حاج ملاهادی سبزواری نیست، بلکه محصول اندیشه یکی از شاگردان و یا متکلمان متأثر معاصر وی می‌باشد.

ذکر این نکته خالی از فایده نخواهد بود که آن‌گونه مصنف در واسطه اثر حاضر تصریح دارد،^۱ تألیف اثر حاضر در سال ۱۲۹۰ ه. ق ادامه داشته. در حالی که در پایان برخی از نسخه‌ها سال ۱۲۸۹ به عنوان زمان پایان کتابت آن درج شده است!^۲

معرفی نسخه‌ها و سیو به حیج

با مراجعه به فهرست کتب خطی، پنج نسخه از این اثر را شناسایی کردیم:

۱. نسخه کتابخانه آستان قدس رضوی به شماره ۲۹۰ (حکمت) که در سال ۱۲۸۹ ه. ق به خط نستعلیق شکسته^۱ نوشته کاتبی ناشناس کتابت شده، شامل ۱۹۵ برگ با صفحات ۱۶ سطری.^۲
۲. نسخه کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران به شماره ۲۵۳۰ که در سال ۱۲۸۹ ه. ق به خط شکسته نستعلیق آشتیانی کتابت شده، شامل ۱۵ برگ با صفحات ۱۶ سطری.^۳

۳. نسخه کتابخانه آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی به شماره ۱۷۴۷ که در سال

۱. اثر حاضر، ص ۱۶۹.

۲. ر.ک: فهرست کتب خطی کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی، ج ۱، صص ۲۵۳ - ۲۵۴.

۳. ر.ک: فهرست کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، ج ۹، ص ۱۳۳۳.

۱۲۹۱ هـ. ق به خط نسخ کتابت شده، شامل ۱۳۶ برگ با صفحات ۱۷ سطری.^۱
 ۴. نسخه شماره ۱۰۷۱۵ کتابخانه آستان قدس رضوی که در سال ۱۲۹۰ هـ. ق به خط نستعلیق کتابت شده است.^۲

۵. نسخه کتابخانه امیرالمؤمنین نجف به شماره ۱۵۱۰ که در سال ۱۲۹۱ هـ. ق به خط نستعلیق زیبا کتابت شده است.^۳

در تصحیح اثر حاضر از سه دستنوشته نخست بهره بردیم. از آنجا که تفاوت نسخه‌ها بسیار اندک و بی اهمیت بود، از ذکر نسخه بدلها دوری جستیم و به ارائه متن بسنده کردیم.

گاه برای روان تر شدن متن عباراتی را داخل دو قلاب [] افزودیم. اغلب روایتها بیشتر از زری تابع روایی اهل سنت استخراج و به همراه مأخذ نقل قولها در بخش پایانی تحت عنوان «تعلیقات» درج گردید. برای احتراز از مسائل تفرقه‌انگیز، برخی از عبارات حذف و نقطه چین شد. در ضیط برخی از آیات در تمامی نسخ اثبات‌شده به چشم می‌خورد که اصلاح شد.

در پایان جا دارد از دوستان عزیزم آقایان حسین شاملو و بهید یکتا و اسلامی که در آماده سازی این کتاب مساهمت داشتند، تقدیر نمایم.

خزان ۱۳۹۶ حورشیدی

علی اوجبی

۱. ر.ک: فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه عمومی حضرت آیت الله العظمی مرعشی نجفی، ج ۵، ص ۱۳۱.

۲. ر.ک: فهرست الفبایی نسخه‌های خطی کتابخانه آستان قدس رضوی، ص ۶۰۷.

۳. ر.ک: فهرست نسخه‌های خطی فارسی، ۲/۱، ص ۱۰۰۶.